

Ett kulturlyft för Sverige

Tankar om konst och kulturpolitik med Carl Tham

ABF-huset 23 augusti 2010 i regi av ABF, Arbetarrörelsens tankesmedja och ksf.

Varför är det alltid så motigt att driva kulturpolitik och varför är det så svårt att få fram pengar till kulturen? Man måste alltid börja om från början!

Med denna något indignerade suck – om en sådan kan tänkas – inledde Carl Tham sitt anförande, baserat på rapporten ”Ett kulturlyft för Sverige” som ingår i en serie rapporter om aktuella politiska frågor från Arbetarrörelsens tankesmedja som just kommit av trycket. Bland de ämnen som behandlas återfinns bland annat jämlikhet, Tage Erlander versus Fredrik Reinfeldt, mediepolitik, skatter och arbetsmarknad. En del av programmen presenteras under hösten på ABF, närmast frågan om barnfattigdom samt a-kassan, till vilka vi återkommer.

Carl Tham ville sätta trögheten på kulturområdet i samband med bl a svenska politikernas bristande kulturintresse och han jämförde här med andra länder. I kulturländer som Frankrike och Tyskland ingår kulturen i ”högpolitiken”, men även i vårt grannland Norge har kulturen prioriterats av vänstern sedan man återfick makten. En procent av statsbudgeten är vikt för kultur. Här är alltså kulturen inte längre någonting som man försöker få med på slutet sedan alla viktiga beslut redan fattats utan en självklar del av den allmänna politiken.

Carl Tham berättade att i Finland hade riksdagen utlyst en tävling om bästa samtidsopera, vann gjorde Olli Kortekangas med ”Pappas flicka”, men något sådant hade varit otänkbart i Sverige, sade han. Liksom verklig beläsenhet och äkta intresse för framför allt samtidskultur hos de ledande politikerna. Tillfrågad om vilken bok som gjorts djupast intryck svarade nuvarande kulturministern ”Hemsöborna”. Inget fel i det, men det vittnar inte precis om något aktuellt intresse. Det som präglar nuvarande regeringens kulturpolitik är framför allt viljan att överföra kostnaderna till privata aktörer och att konstnärer och författare måste jobba och försörja sig själva – underförstått, eller uttalat, de ska inte gå och dröna och tro att samhället tänker försörja dem. Men tittar man på kulturarbetarnas inkomster står det fullständigt klart att marknaden inte kan försörja dem, utredningar, av vilka Carl Tham själv skrev ”Konstnärernas villkor” redan 1990, SOU 1990:39, visar på årsinkomster motsvarande 15 000:-/månaden för cirka hälften medan var fjärde konstnär tjänar under 8000 kronor. För att verkligen lyfta kulturen – och detta givetvis inte bara för konstnärernas skull utan för hela samhällets och samhällsklimatets skull – måste alltså kulturen uppgraderas till högpolitik, enligt Carl Tham, och för detta finns stöd i regeringsformen där det står att den offentliga makten är till för att skapa ett samhälle präglat av ”social, ekonomisk och kulturell välfärd.” En i dessa dagar ofta bortglömd text, påpekade han.

Samtidigt tog han uttryckligen avstånd från nyttyosynen på konst och kultur. Kulturen är inte till för någonting annat än sig själv och den är en opålitlig bundsförvant. Den skjuter åt ett annat håll än den siktar, som CJL Almqvist sade. Konsten kan skildra fasan i världen men inte upphäva den, sammanfattar Carl Tham i sin skrift. Han citerar där också några punkter som formulerats av tankesmedjan ”Det osynliga” bland annat att en förutsättning för konstens frihet är marknadsbefrielse, att varje människa bör ges möjlighet att möta alla former av konst och att ur konsten kan de styrande hämta tankar och inspiration bortom den dagliga pragmatismen. Han återkom till att konst och kultur inte är något åliggande, ingen ny plikt och att andra intressen kan vara lika mycket värda, men var och en måste få möjlighet att komma i kontakt med konst och kultur och lära sig förstå de konstnärliga språken. Detta var själva avsikten med 1974 års kulturpolitik som betonade tillgänglighet och delaktighet och ville motverka kommersialiseringen – det är därför den är så avskydd idag, menade Carl Tham. Men den politiken var, sade han, en civilisatorisk uppgift och även idag händer det att man lyckas spränga de kommersiella vallarna som när exempelvis Göteborgssymfonikerna under ledning av den venezuelansk dirigenten Gustavo Dudamel gav en bejublade konsert i Hammarkullen.

Enda sättet att garantera mångfalden i kulturutbudet är just samhälleligt stöd – kommersiali-

seringen innebär ensidighet och likriktning. Visst finns det sponsorer som ville ge stöd av genuint intresse, men mest vill man sola sig i glansen av konst och kultur och hoppas på att därmed stärka det egna varumärket – inget ont i sponsring i och för sig men den är inget alternativ till samhällelig kulturpolitik, underströk Carl Tham. Vad det gäller är att samspela med marknaden på ett vettigt sätt – och vissa kultursektorer, framför allt på musikens och konstens område har en mycket stor marknad – vilket inte hindrar att de allra flesta konstnärer och kulturutövare aldrig kommer i närheten av de gigantiska belopp som är i omlopp på den internationella marknaden.

Med ännu en något pessimistisk suck konstaterade han att konstnärernas ekonomiska villkor är en evighetsdiskussion och att faktum kvarstår att i hela den konstnärliga produktionskedjan är konstnären själv den som får minst i ersättning – ibland ingenting alls! – medan de som sköter det praktiska, producenter, hantverkare osv, alla har avtalsenliga löner. Den som innehar en doktorandtjänst får numera 22 000 kronor i månaden, en inkomst som flertalet konstnärer aldrig kommer i närheten av, sade han. Ändå når de konstnärliga utövarna en mycket stor del av befolkningen. Teater och dans har årligen 3,3 miljoner besökare, konserter, regional musikverksamhet och populärmusik når ännu fler och de statliga museerna har mellan 60 000 och 70 000 besökare per månad – när inträdet var fritt var de ännu mycket fler. Konstutställningar har över två miljoner besökare årligen – för att vara en elit, som det ibland klankas på, är det väldigt många det är fråga om, sade Carl Tham. Kulturbranscherna sysselsätter 82 500 personer. Detta hindrar inte att politiker fortfarande försöker kamma hem poäng genom att prata om ”kulturelit”, vilja avskaffa ”obegriplig” konst och föra de så vanliga människornas talan som nu senast socialministern Göran Högglund (kd) eller kulturborgarrådet Madeleine Sjöstedt i Stockholm som framhållit att det måste vara tydliga mål för stadens kulturpolitik så att konstnärerna ”vet vad som förväntas av dem”. En rent stalinistisk inställning, sade Tham.

Mot slutet återkom han till den närmast obegripliga njuggheten på kulturområdet, särskilt jämfört med andra områden. Regeringskansliet byggs om för miljarder utan att någon muckar eller ens vet om det medan 750 miljoner kronor för att bygga om Nationalmuseum anses för dyrt. Ett nytt operahus i Stockholm för, säg, 2 miljarder kronor, har vi – till skillnad från både Oslo och Köpenhamn – inte råd med trots att Operan i Stockholm är för liten och inte uppfyller moderna krav. Huset kan beräknas stå i hundra år. Då kan avskrivningen sättas till 50 år i stället för 20, den kortare tiden är bara till för att göra satsningen dyrare.

Men även ute i Europa drar man åt svångremmen på kulturområdet, i Italien är hela operakonsten i ekonomisk kris, i England pågår enorma besparingar trots alla försök att visa att kulturlivet har ekonomiskt nyttiga sidoeffekter, i flera tyska delstater råder en närmast desperat ekonomisk situation. Denna allmänna nedgång är en effekt av det politiska klimat som härskat de senaste 20 åren, skriver Carl Tham i sitt program och bland de skyldiga utpekar han både finanshajarna och de regeringar som inte bjudit dem tillräckligt motstånd. Samtidigt är det en realitet att fler människor än någonsin är sysselsatta inom kultursektorn. Underhållnings- och fantasiindustrin är jättelik och genomsyrar genom den nya tekniken hela tillvaron. ”Den har blivit en ofrånkomlig del av vår livsstil och den är global”, skriver han. Så mycket viktigare då att värna kvalitet och att ge stöd som främjar mångfald. Men utvecklingen går åt motsatt håll, scenkonsten är hårt drabad, museerna kämpar mot krympande resurser, artister inom den fria scen- och musikkonsten lever på minimum och Sveriges framåtsyftande kulturbistånd till fattiga länder är nästan helt avvecklat, närmast av ideologiska skäl.

Idag uppgår kulturbudgeten till 22,7 miljarder kronor varav staten står för knappt hälften. Redan 10 miljoner extra till kulturen ses som hissnande belopp i en statsbudget på 750 miljarder kronor. Mot denna envisa njugghet, detta ointresse och denna ideologiska motvilja mot att prioritera kulturen och införliva den i högpolitiken föreslår Carl Tham bland annat en fördubbling av anslagen till scenkonsten, ökat stöd till enskilda konstnärer, att a-kassan reformeras så att konsntärerna slipper tvingas ut på helt andra arbetsmrknader, att konstnärernas inkomstgarantier, de så konstnärlökerna, återinförs, att arrangörsstödet byggs ut, att biljettpriserna på teatrarna sänks, att man satsar på skolorna, kanske genom en motsvarighet till det norska så ungdomskortet, att resurserna till SVT och Sveriges radio ökas, att TV-teatern återskapas, att kraftiga engångsanslag går till den stat-

liga scenkonsten för att kompensera årtal av nedpressade nivåer, att rundgången av anslag som tas tillbaka genom jättehyror till statens eget fastighetsverk bryts m m, m m.

Är detta program realistiskt? Ja, varför inte, svarar Carl Tham. Om norrmännen kan så kan väl vi – och det har ingenting med ”oljan” att göra. Norge använder inte sina oljepengar i den löpande politiken. Carl Thams förslag skulle kosta 2,5 miljarder extra under fyra år. Har vi råd att satsa 120 000 miljoner på järnvägen till 2021 har vi råd att satsa 2 500 miljoner på kulturen under fyra år, menar han. Ett sådant krav skulle den svenska socialdemokraterna kunna göra till sitt och de skulle säkert få både mp och v med sig. ”Vård, skola, omsorg – kultur!” bör vara det nya mantrat.

Kerstin Vinterhed